

FLEYTA CHALISHNI O'RGATISHDAGI ASOSIY MAHORAT VA TEXNIKALAR

Kurbanazarov Polatbay

*O'zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filialining
"Cholg'u ijrochiligi" kafedrasi dotsenti*

Annotatsiya: Fleyta mashg'ulotlarida noto'g'ri texnika odat bo'lib qolganda yuzaga keladigan muammoni tuzatish ushbu texnikani birinchi marta egallash bosqichiga qaraganda ancha qiyin bo'ladi. Bu muammo talaba uchun ham, o'qituvchi uchun ham qiyin vaziyat yaratadi. Shu sababli, individual cholg'u o'rgatish bo'limlaridan biri bo'lgan fleyta mashg'ulotlari talabaga asosiy ko'nikma va texnikalarni o'rgatishni maqsad qiladi. Talaba fleytadan to'g'ri va toza ovoz chiqara olish, cholg'uni o'zlashtirish, to'g'ri turish va ushlash, qo'l, lab, nafas olish va tana uyg'unligi, qo'l va tilni muvofiqlashtirish, til texnikasi va talqini kabi asosiy ko'nikma va texnikalarni egallashi kerak. Ushbu maqolada, individual fleyta mashg'ulotlarida talabalarning ega bo'lishi kerak bo'lgan asosiy fleyta chalish ko'nikmalari va puflash texnikasining ahamiyati ko'rib chiqiladi va takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: Musiqa, ta'lim, texnika, fleyta, ko'nikma, mahorat, nafas olish va h.k.

Аннотация: В практике игры на флейте, когда плохая техника входит в привычку, исправить проблему гораздо сложнее, чем при первом освоении техники. Эта проблема создает сложную ситуацию как для ученика, так и для преподавателя. Поэтому уроки игры на флейте, являющиеся одним из разделов индивидуального обучения игре на инструменте, направлены на обучение ученика основным навыкам и приемам игры. Учащийся должен уметь издавать правильный и чистый звук флейты, владеть инструментом, правильно стоять и держать его, гармонизировать руками, губами, дыханием и телом, координацией рук и языка, должен овладеть базовыми навыками и приемами, такими как языковые техники. и интерпретация. В этой статье рассматривается и предлагается важность базовых навыков игры на флейте и техники игры на флейте, которыми учащиеся должны овладеть на индивидуальных уроках игры на флейте.

Ключевые слова: Музыка, образование, техника, флейта, мастерство, мастерство, дыхание и.т.д.

Annotation: In flute practice, when bad technique becomes a habit, correcting the problem is much more difficult than when first mastering the technique. This problem creates a

difficult situation for both the student and the teacher. Therefore, flute lessons, which are one of the sections of individual instrument training, aim to teach the student basic skills and techniques. The student should be able to make a correct and clean sound from the flute, master the instrument, stand and hold it correctly, hand, lip, breathing and body harmony, hand and tongue coordination, must master basic skills and techniques such as language techniques and interpretation. This article examines and suggests the importance of basic flute skills and blowing techniques that students should have in individual flute lessons.

Key words: Music, education, technique, flute, skill, skill, breathing ect.

KIRISH.

Fleyta barcha musiqa asboblari orasida eng qadimgi va eng keng tarqalgan asboblardan biridir. Qadimgi odamlar bu asbobning dastlabki namunalarini suyaklar, hayvonlar shoxlari, yog‘och bo‘laklari va bambuk qamishlarga puflash orqali yaratdilar. Turli qismlarni yig‘ish va birlashtirib, turli xil tovushlarni olish uchun teshiklarni ochish orqali ular tovushlarning qanday o‘zgarganini aniqladilar va bugungi fleytaning birinchi poydevorini qo‘yishdi.

ADABIYOTLAR TAHLIL VA METODOLOGIYA.

Fleyta cholg‘u asbobining O‘zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali talabalariga o‘rgatishda, muammo va kamchiliklarni bartaraf etish, aniq va tiniq chalish yo‘llarini bilishi, fleyta chalishni o‘rgatishdagi asosiy mahorat va texnikalar tadqiqot metodologiyasini tashkil etadi, Mavzu yuzasidan DURAL, TUĞÇE. “Yan Flüt Eğitiminde Diyafram Nefesinin Önemi ve Diyafram Nefesinin Türkiye’de Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlardaki Yan Flüt Dersi Öğretim Programlarındaki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, (2007)., FENMEN, MİTHAT. “Müzikçinin El Kitabı”, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, (1991)., İLİK, AYDIN. “Ağaç Üflemeli Çalgılar Üzerine”, Birinci Ulusal Eğitim Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, İstanbul, (1986)., İLİK, AYDIN. “Flüt Eğitimi”, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmış El Kitabı, (1990)., TANRIVERDİ, AYFER. “Güzel Sanatlar Liselerinin Müzik Bölümlerinde Uygulanan Çalgı Eğitimi ve Viyolanın Çalgı Eğitimi İçerisindeki Yeri” Mavi Nota Müzik ve Sanat Dergisi.16.Trabzon: Selva Yayıncılık, (1997)., UÇAN, ALİ. Müzik Eğitimi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, (1997). Adabiyotlari tahlil qilindi va havolalar qilindi.

MUHOKAMA

Yog‘och cholg‘u asboblari insoniyat tarixi bilan parallel ravishda ming yillar davomida saqlanib qoldi, texnik taraqqiyotga erishdi va bugungi kunda musiqa ta’limi va musiqa san’atida o‘zining haqiqiy o‘rnini egalladi. Bugungi kunda ular butun dunyodagi jamiyatlarning his-tuyg‘ularini, fikrlarini va hayajonlarini ifodalashning eng mashhur vositasidir [3; 14].

1-rasm: Eski asboblarga misollar

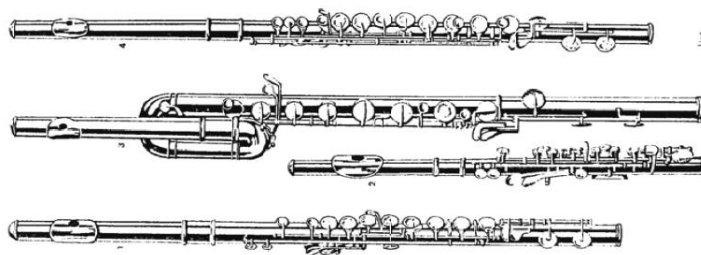
Asbobning uch qismdan iborat yangi versiyasida ko‘tarilgan bosh qismi, asosiy pardalar joylashgan o‘rta qismi va o‘ng qo‘lning kichik barmog‘i uchun pardali dum qismi mavjud. Boehm nomi bilan atalgan bugungi zamonaviy mexanizm yordamida ovoz sifati oshdi, xromatik notalar ijro etilishi osonlashdi va barcha tovushlarni bir xil darajada ushlab turish orqali chiroyli ohang paydo bo‘ldi.

Zamonaviy fleyta o‘n uchta teshikka ega. Zamonaviy Boehm fleytasi silindrsimon quvur bo‘lib, uzunligi taxminan 66 sm va diametri 2 sm bo‘lib, u uch qismdan iborat:

- a) bosh
- b) tana
- c) dum

Zamonaviy fleyta uch oktava tovush diapazoniga ega va fleyta notasi G tugmachasiga muvofiq yoziladi. Fleytaning eng chuqur tovushi C tovushidir. Ayrim fleytalarning dum qismiga parda qo‘shish orqali eng chuqur tovush - si olinadi.

Fleyta puflama asboblari ichida eng ko‘zga ko‘rinadigan asbobdir. Xromatik tovushlar fleytaning texnik tuzilishiga juda mos keladi va bitta til, qo‘sh til va uch til kabi puflash usullaridan foydalangan holda har qanday tempda osongina ijro etilishi mumkin.

2-rasm. Zamonaviy fleyta namunalari

Individual cholg‘u o‘rgatish sohalaridan biri bo‘lgan fleyta mashg‘ulotlari shaxsga asosiy ko‘nikmalarni berishga qaratilgan. Fleyta chaladigan shaxs fleytadan to‘g‘ri va toza ovoz chiqara olish, asbobni o‘zlashtirish, to‘g‘ri turish va ushlab, qo‘l, lab, nafas olish va tana uyg‘unligi, qo‘l va tilni muvofiqlashtirish, G tugmachasini o‘qish, ko‘rish qobiliyati va talqin qilish kabi asosiy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi kerak.

Fleyta - chap tugma yordamida chalinadigan asbob. Bunday holda, fleyta chalishni yangi boshlagan shaxs o‘zining G tugmachasini o‘qish qobiliyatini yaxshi darajaga ko‘tarish orqali nota kodlarini ochishi kerak. Shu tarzda, inson ikkala qo‘lini ham fleyta ustida osongina ishlatishi mumkin. Ko‘z bilan o‘qish qobiliyatiga ega bo‘lgan shaxs notani to‘g‘ri o‘qib, uni

fleytaga o‘tkaza olishi kerak, talqin qilish mahoratida esa ijro etilgan asarni his qilish va ifodalash qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak.

Ta’limning ko‘plab turli yo‘nalishlaridan biri musiqa ta’limidir. Musiqa tarbiyasi - bu shaxsga muayyan musiqiy xulq-atvorni berish, musiqa orqali yaxshi munosabatlar o‘rnatish orqali shaxsning musiqiy xulq-atvorini rivojlantirish, musiqani ongli ravishda ishlab chiqarish, ijtimoiylashuvini ta’minlovchi jarayondir. “Musiqa ta’limi - bu shaxsning o‘z hayoti davomida muayyan musiqiy xulq-atvorni egallash, o‘zgartirish va rivojlantirish jarayonidir” [6; 8].

“Talaba cholg‘u asboblarni o‘rgatish orqali o‘z iste’dodini oshiradi, musiqa haqidagi bilimni boyitadi, musiqaga bo‘lgan munosabatini yuqori darajaga ko‘tarishga harakat qiladi” [5; 8].

Cholg‘u o‘rgatishning bir bo‘limi bo‘lgan fleyta mashg‘ulotlari, insonning maqsadlarga muvofiq fleyta chalishini samarali takomillashtirishga imkon beradigan o‘quv jarayonidir. Fleyta chalishni maqsad qilgan shaxsga beriladigan ta’limning sifatli bo‘lishi uchun fleyta ta’limini yuqori darajaga olib chiqishni maqsad qilish kerak. Talabaning xulq-atvoriga ta’sir ko‘rsatadigan o‘quv dasturini belgilash orqali talabalarning o‘quv jarayonidagi faoliyatini oshirish mumkin.

Fleyta musiqa ta’limi, maxsus maqsadlarga xizmat qiluvchi muhim vosita bo‘lib, talabaning eshitish, ovoz chiqarish va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Umumjahon san’atining ajralmas va keng qo‘llaniladigan puflama cholg‘u asboblari guruhining a’zosi bo‘lgan fleyta cholg‘u asboblari va fleyta ta’limini olgan kishi musiqa adabiyoti asarlariga ertaroq kirib boradi va musiqa tinglash qobiliyatining rivojlanishi bilan, u yangi musiqa yaratish uchun ishtiyoq va ko‘nikmalarga ega bo‘ladi. Shunday qilib, shaxsning ijodiy ta’limi ham yaxshilanadi [4; 2].

Transkripsiyaning ikki turi mavjud. Birinchisi, birinchi marta o‘rganilayotgan asarni sekin va har bir notasini tekshirib o‘qish. Ikkinchisi, asar tempiga yaqin tezlikni aniqlash va asar xarakteri va ifodasiga e’tibor berish orqali notalarni o‘qishdir [2; 3].

Fleyta chalishni mashq qilishda muvozanatni to‘g‘ri holatda saqlash kerak, tana vazni ikkala oyoqqa teng taqsimlanishi kerak, oyoqlar bir-biriga parallel bo‘lishi kerak, qo‘llar tanaga juda ko‘p tayanmasligi kerak, tirsaklar oyoqdan tabiiy masofada bo‘lishi kerak. Chiroyli ohangni yaratish uchun fleyta lablarga qo‘yilganda to‘g‘ri holatda bo‘lishiga e’tibor berish kerak. Og‘iz bo‘shlig‘i pastki lab chegarasiga qo‘yilishi, lablar puflaganda tarang bo‘lmasdan qulayroq va bo‘sh holatda bo‘lishi kerak, talaba uzun ovozli mashqlarga e’tibor berishi va o‘zini tinglashi kerak. Barmoq texnikasi bilan bog‘liq muammolarga duch kelgan talabalar ko‘zgu oldida mashq qilishlari, etyud va parchalarni o‘rganishdan darhol tanaffus qilishlari va osondan qiyingacha o‘rganishni boshlashlari kerak.

Barmoqlardan qulay foydalanish uchun o‘ng qo‘lning bosh barmog‘i fa pardasi bilan parallel holatda bo‘lishi va o‘ng qo‘lning kichik barmog‘i qulay bo‘lishi uchun fleytaning dumini moslashtirish foydali bo‘ladi. Nafas olishda va diafragmani ishlatishda muammolari

bo‘lgan talabalar tez-tez nafas olish va diafragma mashqlarini bajarishlari va uzun ovoqli mashqlarni bajarishlari kerak.

Fleyta texnikasining asosi tananing to‘g‘ri holatiga, qo‘llarning fleytani to‘g‘ri ushlab turishiga va fleytani to‘g‘ri muvozanatlash bilan qulay ushlab holatiga asoslanadi. Qo‘llar fleyta og‘irligini ko‘tarib turishi, asbob esa iyak, chap ko‘rsatkich barmog‘i, o‘ng qo‘lning bosh barmog‘i va kichik barmog‘i bilan muvozanatda bo‘lishi kerak. Shunday qilib, barmoqlar osonroq harakat qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Puflama holati va havo bosimi o‘rtasida ohangning yorqinligi va xiraligi bilan bevosita bog‘liqlik mavjud. To‘g‘ri puflash holatiga ega bo‘lish uchun lablar egiluvchan va erkin bo‘lishi kerak. Yuqori lab pastki labga nisbatan oldinga turishi kerak va nayga o‘tkaziladigan havo oqimi pastga yo‘naltirilishi kerak. Jag‘ni bo‘shashtirib og‘iz bo‘shlig‘ini kengaytirish havo oqimini to‘g‘ri yo‘naltirishga yordam beradi. Tomoqning ochiq holatda saqlanishini ta‘minlash kerak. Bu o‘pkadan havoni traxeyadan og‘izga o‘tkazishni osonlashtiradi. Buning uchun tomoqni xuddi esnagandek yoki “Aa” deb ochiq tutish kerak.

Fleyta chalishda ishlatiladigan til texnikasidan tashqari, qo‘llarni til zarbalari bilan muvofiqlashtirgan holda harakat qilish kerak. Barmoq harakatining til urishiga to‘g‘ri mutanosib ravishda harakatlanishi va bu ko‘nikmaning rivojlanishi uchun tegishli etyud va asarlar bilan o‘rganib, ushbu texnikani yaxshi darajaga olib chiqish mumkin. O‘rgatish jarayonida shaxsning holatiga e‘tibor berilishi kerak va o‘rganish odat tusiga kirgunga qadar ko‘zgu oldida tanani tekshirish bilan davom etishi kerak. Bundan tashqari, fleytani iloji boricha yerga parallel ravishda ushlab turish kerak, bosh tik bo‘lishi kerak va bu ko‘nikmalarni ehtiyotkorlik bilan mashq qilish bilan mustahkamlash kerak.

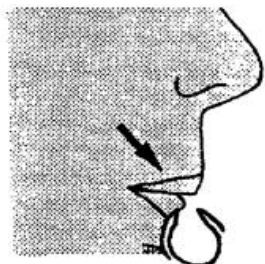
Nafas olish go‘zal va aniq ovoz ishlab chiqarish uchun e‘tiborga olish kerak bo‘lgan eng muhim narsalardan biridir. Nafas sozandaning eng asosiy quolidir va undan qanday qilib eng yaxshi tarzda foydalanishni bilish birinchi vazifalaridan biri. To‘g‘ri ovoz chiqarish fleyta chalishni endigina o‘rganayotgan shaxs uchun birinchi maqsad bo‘lishi kerak. Ushbu maqsadga uzoq ovoqli puflama mashqlari orqali erishiladi. Birinchi qadamda, talaba nayni lablariga tegkizishi va ovoz chiqarishga harakat qilishi kerak [1; 5].

Nafas olish texnikasiga katta ta‘sir ko‘rsatadigan diafragma ko‘krak bo‘shlig‘ini qorin bo‘shlig‘idan ajratib turadigan tekis mushakdir. Gumbazga o‘xshab, vertikal ravishda kengayib boruvchi bu mushak strukturasi qisqarganda ko‘krakning pastki qismiga, orqa va yon tomonlarga kengayib, o‘pkani havo bilan to‘ldirish uchun joy hosil qiladi. Fleyta chalish uchun diafragma 70-100 millimetrga kengayishi kerak bo‘ladi. Bunga ongli, to‘g‘ri va muntazam mashqlar bilan erishiladi.

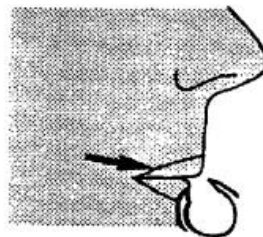
Fleyta tovushi og‘iz bo‘shlig‘idan puflangan havodan boshlanadi. Puflangan havoning bir qismi nayga tushadi, boshqa qismi esa tashqariga chiqadi. Fleytaga kiradigan havo oqimi tebranish hosil qiladi. Lab, iyak, til, tanglay, halqum va diafragmani to‘g‘ri qo‘llash bilan nayning pastki tovushlaridan kuchli va to‘liq ohang, yuqori tovushlardan esa yumshoq ohang olinishini ta‘minlaydi. Fleytada kuylarni ijro etishda nafas olish zarurati ancha yuqori bo‘ladi.

Bu birinchi navbatda tez-tez nafas olishga olib keladi. Buning oldini olish uchun fleytachi ohangda mos nafas olish pozitsiyalari va sukunatlariga e‘tibor berishi, diafragma tayanchidan ham yaxshi foydalanishi va uzoq nafas olish mashqlariga e‘tibor berishi kerak.

Namuna 1

Namuna 2

Yo‘g‘on tovushlar uchun havo oqimi fleyta ichiga pastga yo‘naltirilishi kerak.

Yuqori tovushlar uchun zarba burchagi biroz yuqoriga yo‘naltirilishi kerak.

3-rasm. Fleytadagi havo oqimi

XULOSA

Fleyta chalishni o‘rganishda ko‘zlangan maqsadlarga erishish uchun talaba o‘z vaqtdan unumli foydalanishi, cholg‘u chalishga aqliy va ma‘naviy tayyor bo‘lishi, pedagog tomonidan tavsiya etilgan usullarni puxta qo‘llashi kerak. O‘qituvchi talabanning barmoqlari, tili, lablari, nafas olish yo‘llari, yelkasi, tirsagi va boshqa tomonlarida jismoniy muammolar yo‘qligini hisobga olishi kerak.

Yuqoridagi ko‘rsatilgan qoidalarga to‘g‘ri amal qilinsa talabanning fleyta chalish mahorati va tajribasini ilg‘or darajaga olib chiqish va uning musiqiy rivojlanishini oshirish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.DURAL, TUĞÇE. “Yan Flüt Eğitiminde Diyafram Nefesinin Önemi ve Diyafram Nefesinin Türkiye’de Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlardaki Yan Flüt Dersi Öğretim Programlarındaki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 5-bet.

2.FENMEN, MİTHAT. “Müzikçinin El Kitabı”, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları. 3-bet..

3.İLİK, AYDIN. “Ağaç Üflemeli Çalgılar Üzerine”, Birinci Ulusal Eğitim Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, İstanbul. 14-bet.

4.İLİK, AYDIN. “Flüt Eğitimi”, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmış El Kitabı. 2-bet.

5.TANRIVERDİ, AYFER. “Güzel Sanatlar Liselerinin Müzik Bölümlerinde Uygulanan Çalgı Eğitimi ve Viyolanın Çalgı Eğitimi İçerisindeki Yeri” Mavi Nota Müzik ve Sanat Dergisi.16.Trabzon: Selva Yayıncılık. 8-bet.

6.UÇAN, ALİ. Müzik Eğitimi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları. 8-bet.